

PSIXOLOGIYA ILIMLERI

ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИДА ШАХСЛАРАРО МУНОСАБАТЛАР МАСЪУЛИЯТИНИНГ ИЖТИМОЙ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

М.В.Халимова – психология фанлари номзоди, доцент

Андижон давлат университети

Таянч сўзлар: тадбиркорлик, шахслараро муносабатлар, масъулият, касбий мотивация, ижтимоий омиллар.**Ключевые слова:** предпринимательство, межличностные отношения, ответственность, профессиональная мотивация, социальный фактор.**Key words:** business undertaking, interpersonal relations, responsibility, professional motivation, social factors.

Бугунги кунда мамлакатимизда барча соҳаларда туб ислохотлар амалга оширилмоқда. Жумладан, бозор иқтисодиёти ва тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш доирасида. Ҳар бир ривожланиш йўлидан бораётган давлатлар аввалло бозор иқтисодиётини ривожлантиришга эътибор қаратади. Бу борада бизнинг республикамиз Президенти Ш.М.Мирзиёев тамонидан бир қанча фармон ва қарорлар ишлаб чиқилиб, амалиётга тадбиқ этилмоқда. Республикамиз Президенти Ш.М.Мирзиёев тамонидан тавсия этилган “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси”га мувофиқ инвестиция муҳитини яхшилаш, қулай ишбилармонлик муҳитини яратиш ва кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг жадал ривожланишини рағбатлантиришга қаратилган кенг кўламли ислохотлар амалга оширилмоқда.

Замонавий бозор иқтисодиёти шароитида тадбиркорлик фаолиятининг мазмунини унинг шахслараро муносабатларни бошқариш санъатини нечоғлик эгаллагани, яъни одамларни жамоага уюштириш, ишларни режалаштириш, назорат қилиш, ахборотлар айрибошлаш, каби жараёнларни бошқаришни маъсулият билан ташкил этиш айти мудиодир. Бу жараёнда тадбиркорларнинг интеллектуал салоҳияти, удабиронлиги, одамларнинг моддий ва маънавий эҳтиёжларининг қондириб борилиши, унинг гуруҳ, жамоа, жамият олдида маъсулият, бурч туйғусини чуқур хис қилиши муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбекистон республикаси дунёнинг ривожланган етакчи давлатлари қаторидан муносиб ўрин эгаллаш борасида барча соҳаларда кескин ўзгаришлар амалга оширилмоқда. Жумладан тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлаш, хусусий мулкни ҳар томонлама ҳимоя қилиш ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхшилашга доир чора-тадбирларда кўриш мумкин [1].

Шу билан бирга, олиб борилаётган ислохотлар Ўзбекистонга ишбилармонлик муҳитини яхшилаш ва ишбилармонлик муҳитини соддалаштириш бўйича Европа ва Марказий Осиё мамлакатлари орасида етакчи бўлишга имкон берди.

Тадбиркорларнинг ўзаро муносабатлари доирасида тадбиркорларнинг муносабатлар масъулиятни ҳисобга олган ҳолда биз ижтимоий ўзаро муносабатларни ўрганишга ёндошувларни таҳлил қиламиз. Турли соҳаларда ўзаро ҳамкорликни ўрганиш: биргаликдаги меҳнат соҳасида ўзаро ҳамкорлик фаолияти ташкил этишни А.Ж.Журавлев, К.К.Платонов, Э.В.Шорохова-лар тадқиқотларида таҳлил қилганлар.

Л.Берковиц, В.А. Бодров, Д.М. Дарлей, Л.И. Дементий, Э.Д. Дорофеев, Б. Латане, К. Д. Луттерман, А.Л. Луценко, К.Муздйбаев, М.В. Мукониналар ишбилармонларнинг ўзаро ҳамкорлигига муносабатлар масъулиятининг таъсири ҳақида концептуал ғояларни ишлаб чиқишда масъулиятни тушунишнинг назарий ёндашувлари ёритилган [4].

Муносабат ва маъсулият масаласини таҳлил қилиш ушбу ҳодисага турли хил ёндашувларнинг мавжудлигини кўрсатади. Мамлакатимизда, бу

мавзунинг айрим жиҳатларини Н.С.Сафаев, Д.Г.Мухамедова, Л.С. Бекназарова, Э.Г.Ғозиев, В.Каримова, С.Х. Джаилова, А.М. Жабборов, Б.А. Назарова, З.Т.Нишонов, Б.Утанов, Ш.А.Эшметов каби тадқиқотчилар томонидан ўрганилган.

Хориж психологияда В.Н.Мясищев психологияда "муносабат" тушунчасининг моҳиятини кенгайтириш муносабатларнинг психологик маъноси инсоннинг унинг атрофидаги ҳақиқатни акс эттириш шаклларида бири эканлигини таъкидлади. Инсоний муносабатлар таркибидаги муносабатларнинг шаклланиши, у яшайдиган макро ва микроиқтисодиёт шароитида жамиятнинг объектив мавжуд ижтимоий муносабатларининг моҳиятини онгли даражада акс эттириш натижасида юзага келади.

"Психологик муносабатлар"нинг биринчи таърифларидан бири тадқиқотчи В.Н. Мясищевга тегишли шахсиятнинг ташқи муҳит билан алоқаси сифатида муносабатларни ҳисобга олган ҳолда, у шахсларнинг индивидуал тўпланган таърибага ва шахснинг ривожланиш тарихига боғлиқлигини таъкидлайди. Муаллифнинг фикрига кўра, "шахснинг психологик муносабатлари ривожланган шаклда объектив ҳақиқатнинг турли жиҳатларига эга бўлган шахснинг индивидуал, танланган, онгли алоқалари тўлиқ тизимини ифодалайди. Ушбу тизим инсон тараққиётининг барча тарихидан келиб чиқади, ўз шахсий таърибасини ифодалайди ва ўз ҳаракатларини, таърибаларини ички кучи сифатида белгилайди" [3]. В.Н.Мясищев ўзининг концепциясида психологик муносабатларни турли маънолар нуктаи назаридан кўриб чиқади: бу эрда муносабатлар умумий маънода универсал психиканинг бир қатор таркибий элементлари таркибий қисмларидан бири бўлган психиканинг тавсифлари: жараёнлар, фазилатлар ва давлатлар, ниҳоят, психологик фактларнинг синфларидан бири - психологик таълим сифатида белгилади.

В.Н.Мясищев муносабатлар назариясида муносабатлар муаммосини аниқ баён қилади. Унинг концепцияси онтогенездаги муносабатларни ривожлантиришга қаратилган бўлиб, шунингдек, у ўз муносабатларини муносабатлар турларини танлаш ва эмпирик ўрганишга қаратди.[3] Муносабат унинг психологик концепциясининг асосидир. Муносабатларнинг тузилиши асосан учта компонентдан иборат:

- Эҳтиёж ёки мазмун,

-Ҳиссий ва маърифий.

-Алоқалар турлари орасида.

В.Н.Мясищев одамлар ўртасидаги ўзаро муносабатларда баҳоларни таъкидлайди. Бошқа одамлар ҳаракатларини ва таърибаларини баҳолаш учун ахлокий, маданий, ҳуқуқий ва бошқа мезонлардан иборат. Шу билан бирга, бу иш фаолият билан ҳам боғлиқдир. Психологик муносабатларнинг ақлий ҳодисалар билан, хусусан, инсоннинг хусусиятлари, жараёнлари, ҳолатлари билан боғлиқлиги муҳим масаласидир.

В.Н.Мясищевнинг шахснинг ҳулқ-атворини аниқлашнинг тавсифловчи механизми сифатида муносабатларнинг вазифасини кўрсатади. "Руҳият - бу бир нарсадирки, олдиндан режалаштириш, баъзи

нарсаларга мослашиш, бу бизни ҳақиқий ҳаракатларда ўз-ўзидан кашф қилишини кутишга имкон беради". [3].

Б.Ф.Ломов ўз тадқиқотларида, "шахсий-жамият" муносабатларига унинг тушунчасига катта эътибор беради, чунки у шахснинг психологик хусусиятларини шакллантириш ва очиб беришни белгилловчи ижтимоий муносабатлар тизимига аралашувининг табиатини аниқлади. Яъни мотивлар, интилишлар, қизиқишлар ва бошқалар [5]. Муаллиф фикрига кўра, бу йўналиш бошқалар билан бўлган муносабатлар билан чамбарчас боғлиқ.

И.Р.Сушков ўз тадқиқотларида шахс муносабатларининг психологиясидаги психологик муносабатни субъектнинг объект билан ўзаро алоқаси натижасида юзага келиши мумкин бўлган ва бу ходисанинг тирик организм ҳаёт фаолияти учун муҳим бўлган воқеалардаги субъектив ўзгариш ўлчови деб тушунади [6]. Концепциянинг марказий тоифаси уларнинг ўзаро таъсиридан келиб чиқувчи гуруҳлар ўртасидаги ўзаро муносабатлардир

Г.М.Андреевнинг таъкидлашича, ҳулқ-атвори аниқлашни бошдан кечирадиган ҳодисаларнинг ғояси ва тушунчаси турли муаллифлар ва биринчи навбатда муносабатларни ўрганиш контекстида қўллаб-қувватланади.

Г.М.Андреева ўз тадқиқотларида муносабатлар тизимининг икки турини ажратади:

- 1-шахснинг ижтимоий муносабатлари.
- 2-психологик муносабатлари.

Ижтимоий муносабатлар структураси ижтимоий, сиёсий, мафкуравий ва бошқа турдаги муносабатларни ўз ичига олади, бу одамлар муайян ижтимоий гуруҳлар. Муаллиф ижтимоий муносабатларнинг номаълум табиатига урғу беради, улар жамиятда эгаллаб турган позицияга боғлиқ ҳолда курилади ва ўзаро муносабатларга асосланган ўзаро муносабатларга нисбатан қарама-қарши бўлган баъзи бир ижтимоий ролларни ўзаро тушуниш антипатия тамойилига биноан муносабатини акс эттиради.

Психологик муносабатлар, Г.М.Андреева фикрига

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси. -Тошкент: "Адолат", 2017. 112-б.
2. Ўзбекистон республикаси қонун ҳужжатлари П/Ф -5490сон.
3. Мясисhev В.Н. Муносабатлар назарияси. -Москва:
4. Андреева Г.М. Социальная психология. -М.: 1998. -С.376.
5. Ломов Б.Ф. Общение и социальная регуляция поведения индивида. // Психологические проблемы социальной регуляции поведения / Под ред. Шороховой Е.В., Бобневой М.И.. -М.: "Наука", 1976. -С. 63-76.
6. Сушков И.Р. Психологические отношения человека в социальной системе. М.: Изд-во ИП РАН, 2008. -С.412.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақола Тадбиркорларда шахслараро муносабатлар масъулиятини ривожлантирувчи ижтимоий-психологик омилларни аниқлаш ва муносабатлар масъулиятини шакллантиришни такомиллаштириш бўйича илмий-амалий таҳлиллар келтирилган.

РЕЗЮМЕ

В статье представлен научный и практический анализ для выявления социально-психологических факторов, которые развивают ответственность межличностных отношений у предпринимателей и улучшают формирование отношений ответственности.

SUMMARY

The article presents a scientific and practical analysis to identify socio-psychological factors that develop the responsibility of interpersonal relations among entrepreneurs and improve the formation of relations of responsibility.

ИЖТИМОЙ ИДЕНТИКЛИК ПСИХОЛОГИК ФЕНОМЕН СИФАТИДА

Ф.Хўжаев – кадрлар бошқармаси ходими

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

Таянч сўзлар: ижтимоий психология, ижтимоий идентиклик, ижтимоийлашув, ижтимоий эҳтиёж, ижтимоий роль, гуруҳ, ижтимоий муносабатлар, ижтимоий билиш, субъект, кадрият, ижтимоий воқелик.

Ключевые слова: социальная психология, социальная идентичность, социализация, социальная потребность, социальная роль, группа, социальные отношения, социальное познание, субъект, ценность, социальная реальность.

Key words: social psychology, social identity, socialization, social need, social role, group, social relations, social cognition, subject, value, social reality.

Маълумки, олий таълимга кирган ҳар бир талаба ижтимоий ҳаётидаги ўзгаришларни бошдан кечириётгани, кадриятлар, ўзларини ижтимоий дунёда ва ушбу ижтимоий гуруҳдаги ролини қайта баҳолаш, ижтимоий ҳулқ-атвор модели ўзгарганлиги билан

кўра, "...Шахслараро муносабатлар табиати ижтимоий муносабатларнинг табиатидан сезиларли даражада фарқ қилади: уларнинг энг муҳим ўзига хос хусусияти хиссий асосдир" [5].

"Шахслараро муносабатларнинг хиссий иродавий асослари инсонларнинг бир-бирига нисбатан муайян туйғулар асосида пайдо бўлиши ва ривожланиши демакдир".

Психология соҳасида масъулият масаласини таҳлил қилиш ушбу ҳодисага жуда кўп турли ёндашувлар ва нуқтаи назарларнинг мавжудлигини кўрсатади. Бундай ҳолда, масъулият тушунчаси ҳақидаги фикрлар умумлаштирилиши бизга бу ҳодисани тасвирлайдиган бир қатор умумий хусусиятларни шакллантириш имконини беради. Масъулият қабул қилинади:

- Масъулият шаклланишининг хусусиятлари нуқтаи назаридан. Хорижий психология вакиллари Ж.Пиаже, Ж.Л.Колбергнинг асарларида баён этилган масъулиятнинг ривожланиш хусусиятларини ўрганишга катта эътибор қаратилади,

- К. Муздийбаев ижтимоий масъулият тушунчасини очиб беради, "... инсоннинг ижтимоий типиклигини тасвирлайдиган сифат." (Ишончнинг аниқ белгилари, аниқлиги, кечиктирилиши, мажбуриятларнинг бажарилишида шахснинг садоқати, унинг ҳаракатларининг оқибатлари учун жавобгар бўлишга тайёрлиги).

Масъулиятни ўз зиммасига олиш ва амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари асосан унинг объекти томонидан белгиланади.

Хулоса ўрнида шунини таъкидлаш лозим, тадбиркорлик фаолиятида муносабатлар масъулиятини ривожлантириш, масъулият тоифасини инсоннинг жамиятга бўлган ижтимоий ва маънавий-ҳуқуқий муносабати, унинг ахлоқий бурчи ва ҳуқуқий меъёрларини бажариш билан ажралиб туришини белгилайди. Муносабатлардаги масъулият масаласининг ривожланиши натижасида тадбиркорлик фаолиятининг барча йўналишларида сифат самарадорлигига эришиш мумкин.